

รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในสังคมยุคดิจิทัล มองผ่านปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญา The Model of Temple Administrative Development in the Digital Society Through Postmodern and Buddhist Philosophies

พระใบฎีกาไพจิตร รตณญาโณ (คงฉิม) Phrabaidika Pijit Ruttayono (Kongjim)*

สมบุญรณ์ บุญโท Somboon Boondo**

สวัสดี อโณทัย Sawat Anothai***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ : (1) ศึกษาหลักการบริหารจัดการวัดในยุคพุทธกาลและยุคหลังพุทธกาลจวบจนถึงวัดในยุคปัจจุบัน (2) ศึกษาหลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาบริหารจัดการวัด (3) นำหลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญามาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการบริหารจัดการวัดในสังคมดิจิทัล (4) สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาบริหารจัดการวัดในสังคมยุคดิจิทัล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางปรัชญาและศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในสังคมดิจิทัลผ่านพุทธปรัชญา เป็นการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วยหลักพุทธคุณ หลักเทศนาวิธี หลักธรรมาธิปไตย หลักอภิธานยธรรม หลักผละ หลักธรรมาภิบาล หลักไตรสิกขา และหลักภาวนา การบริหารจัดการวัดในยุคสังคมดิจิทัลตามหลักปรัชญาหลังนวยุค ประกอบด้วย การสร้างค่านิยมใหม่ การจัดโครงสร้างใหม่ การจัดระบบงานใหม่ การจัดกิจกรรมใหม่ การบริหารบุคลากรใหม่ เสริมทักษะให้กับบุคลากรใหม่ และการเสริมสร้างกลยุทธ์ใหม่ การบริหารจัดการวัดโดยการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธ ในยุคสังคมดิจิทัล การพัฒนาการบริหารจัดการวัดไปในแนวที่ถูกต้อง การบริหารจัดการวัดตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาหลังนวยุค ประกอบด้วย การบริหารจัดการวัดโดยยึดหลักเป้าหมายสูงสุด ยึดหลักพึ่งตนเอง ยึดหลักการพัฒนาคุณภาพขององค์กรโดยรวม ยึดหลักความถูกต้องดีงาม ยึดหลักการ

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

** อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์หลัก

*** อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ร่วม

ใช้ปัญญา รู้แจ้ง ยึดหลักการฝึกฝนตนเองและผู้อื่น ยึดหลักการอบรมสั่งสอน ยึดหลักการรู้แจ้ง ตื่นตัว และมีความสุข และยึดหลักการใช้ปัญญาในการแยกแยะ และองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือ DNBC model

คำสำคัญ: การบริหารจัดการวัด สังคมยุคดิจิทัล ปรัชญาหลังนวยุค พุทธปรัชญา

Abstract

The objectives of this research paper were to: (1) study the principles of temple management in the Buddha era and Post-Buddha Era till the present time; (2) study the postmodern philosophy and Buddhist philosophy on temple management development; (3) apply the postmodern philosophy and Buddhist philosophy to solve problems and develop temple management in the digital society ; and (4) create new body of knowledge and model for the development of temple management in the digital society. This is a qualitative research based primarily on documentary research under the analytic, appreciative and applicative approaches leading to the creation of new body of knowledge in philosophy and religion.

The results showed that the model for the development of temple management in the digital society through Buddhist philosophy could be managed according to Buddhist principles, consisting of the principle of Buddhaguna: virtues of the Buddha, Desanàvidhi: the Buddha's style or manner of teaching, Dhammàdhipateyya: the supremacy of the law of truth, Vajjā-aparihāniyadhamma: conditions of welfare, Bala: power, good governance, Trisikkhà: the Threefold Training, and Bhàvanà: mental development. The management of temples in the digital society according to postmodern philosophy would consist of new values creation, reorganization, reformation, events rearrangement, personnel re-management, enhancing skills for new personnel and enhancing new strategies, adjustment of Buddhist organization management system in the digital society, and management of the temple in the right way. The temple management according to Buddhist perspectives and Buddha's attributes would include the highest goals, self-sufficiency, quality development of the organization, justice and goodness, the use of wisdom for enlightenment, training oneself and others, instructing, enlightenment, alertness, and happiness, and the use of wisdom to discern. As for the creativity of new body of knowledge on this research it would be DNBC model.

Keywords: Temple Administration, Digital Society, Postmodern Philosophy, Buddhist Philosophy

บทนำ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาโพธิญาณแล้ว การกิจอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ คือ การชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่มวลประชากร เพื่อความสุขสงบแก่ชีวิตและสังคม แม้ว่า จะยากลำบากเพียงใดก็ตาม พระองค์ใช้เวลาที่มีอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ 45 พรรษา เผยแผ่หลักคำสอน จนพระพุทธศาสนาแพร่หลายในแคว้นต่าง ๆ มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสและอุทิศตนเป็นพุทธสาวก นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากมาย พระพุทธองค์มิได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอนว่าเป็นชนชั้น วรรณะใด เพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับรู้อรรถธรรมได้ ก็ทรงให้โอกาสเสมอ (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2538 : 10) การเผยแผ่สิ่งที่ดีงามเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโลกโดยแท้ ดังพุทธพจน์ตอนที่พระพุทธองค์ ส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “จรล ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย อุตฺถาย หิตาย สุขาย สเทว มนุสฺसानํ” หมายความว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงเที่ยวไปสู่ที่ จาริก เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” นี่คือเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการ เผยแผ่ธรรม (ที.ม. (ไทย) 10/52/53) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนได้ทำกันหลายรูปแบบ คือ การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใส การสนทนา และตอบปัญหาธรรมะต่าง ๆ โดยที่พระพุทธเจ้าเป็นหลัก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและให้พระสาวกได้ยึดหลักมาปฏิบัติให้แสดงธรรมโดยมีเหตุและผลต่อ เนื่องกันไปและชี้แจงให้เข้าใจในหมวดธรรมนั้น ๆ และมีจิตที่เมตตาอนุเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ต่อ ผู้ฟัง และไม่แสดงธรรมเพราะเห็นในลาภสักการะ โดยให้หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือ การไม่กล่าวร้าย ผู้ใด และครั้งภายหลังพุทธกาล บทบาทและหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ตกเป็นภาระของ พุทธบริษัททั้งสี่ โดยมีพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุณี อุบาสิกา และอุบาสิกา ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแผ่ ธรรมให้ขยายกว้างออกไป โดยมีฝ่ายคฤหัสถ์คอยสนับสนุนให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ (พระเทพ โสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2546 : 23)

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือ สังคมสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรง ดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั่นคือ เป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/8/9) และทรงวางแนววิธีในการบริหารจัดการตาม แนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้อง ประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดย พึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์เล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” (ม.ม. (ไทย) 13/609/554) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องยึดถือมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างเป็นหัวจักรใหญ่และเป็นการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 22)

สมัยพุทธกาล การบริหารจัดการวัดมีหลักการใช้บริหาร คือ พระธรรมวินัย ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ได้เกิดปัญหาอุปสรรคความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ โดยพระเถระทั้งหลายในสมัยนั้นได้ทำปฐมสังคายนา ทูตยสังคายนา และตติยสังคายนาตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อใดการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เกิดความไม่เรียบร้อยภายในองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือมีภัยอันตรายจากภายนอก จนเป็นเหตุขัดข้องอย่างรุนแรง เมื่อนั้นการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล), 2548 : 36) จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาอุปสรรคให้ เช่น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดียและกระจายไปสู่ประเทศต่าง ๆ โดยได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและโดยเคารพศรัทธาอย่างหาประมาณมิได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นได้รับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ครั้งแรกโดยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 ภายหลังต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร.8) ได้ทรงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นเพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร สมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร.9) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ. 2535 ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครององค์กรสงฆ์ด้วย และต่อมาก็มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่าง ๆ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง (กรมการศาสนา, 2542 : 134-135)

วัดเป็นสถานที่สำคัญอยู่คู่สังคมไทยเป็นเวลานาน มีบทบาททั้งในด้านการเผยแผ่หลักธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ เป็นโรงเรียนของชาวไทยมาแต่โบราณกาล เป็นโรงพยาบาล เป็นที่พำนักพักใจ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2541: 15-19) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมไว้หลายประการ เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการศึกษาฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น

เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐของคนสมัยนั้นเป็นที่พักคนที่เดินทาง วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมความร่วมมือ อันเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

จากกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นสังคมยุคดิจิทัล ทำให้อินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนก็ยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่นำสงสัยว่า อาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ชาวพุทธต้องปรับตัวในแง่ของการรู้เท่าทันสื่อ รู้จักนำเครื่องมือและเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่ศึกษาธรรม เช่น โปรแกรมไลฟ์ก็ใช้ในการบรรยายธรรมหรือสอนสมาธิพร้อมกันทั่วโลก คนไม่ต้องมาวัด แต่ดูยูทูปของพระอาจารย์ต่าง ๆ แม้จะเป็นประโยชน์มาก แต่ก็มิโทษมากเหมือนกัน ต้องรำลึกอยู่เสมอว่า เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ อย่ายึดเป็นนายเหนือเรา รู้เท่าทันทั้งด้านบวกและด้านลบอย่ามัวภูมิใจกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คุณและโทษต้องบริหารจัดการภายใต้กรอบประโยชน์สูงสุด เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2548 : 43) ได้มองว่า วิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคนส่วนใหญ่เริ่มละเลยศีลธรรม ผู้บริหารจัดการบ้านเมืองไม่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาจริยธรรม สังคมจึงยุ่งเหยิงสับสน ปัญหาโจรผู้ร้าย มีการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจและขาดเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งนี้ เพราะคนไทยมองไม่เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา คนไทยในปัจจุบันเจริญทางวัตถุ มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก ทำให้เกิดสภาพความขาดแคลนทางศาสนาและจริยธรรม และปัจจุบันพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นยุคที่เทคโนโลยีได้เชื่อมโยงให้โลกสามารถเชื่อมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ มนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว สำหรับพระพุทธศาสนานั้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนา ตัวอย่างของผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวกทุกที่ทุกเวลา การใช้แนวคิดวิธีการบริหารแบบปรัชญาสมัยใหม่ (Modern philosophy) ได้แก่ การสร้างระบบเพื่อรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ตามความจำเป็นทางการเมืองในการกระชับอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 - 5 จนถึงปัจจุบัน

ทำให้สังคมชาวพุทธในอดีตเปลี่ยนแปลงเป็นมีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น รู้จักกันน้อยลง วัดกับบ้านเกี่ยวข้องกันตามประเพณีเท่านั้นและจำนวนพระสงฆ์สามเณรมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัดแล้ว สภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นต่อวิถีชีวิตของประชาชนก็เป็นเหตุให้จำนวนของพุทธศาสนิกชนที่จะมาเข้าวัด ฟังธรรม รักษาศีล ก็มีจำนวนลดลงอย่างมากด้วย เมื่อเทียบกับอดีตที่เคยเป็นมา

ผู้วิจัยตระหนักถึงผลกระทบของเทคโนโลยีที่มีต่อสังคมไทยที่จะก้าวไปสู่การเป็นยุคดิจิทัลนั้น ผู้วิจัยพบว่า วัดส่วนมากในปัจจุบันมีความล้าหลังในการบริหารจัดการมาก การบริหารงานยังมีลักษณะรวมศูนย์ไปที่เจ้าอาวาส คณะผู้บริหารวัด อาทิ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาส ก็ยังไม่มีความรู้ที่สำคัญและจำเป็นในงานบริหาร อาทิ การวางแผนยุทธศาสตร์ การจัดทำงบประมาณ การบริหารงานบุคคล เป็นต้น ทำให้การบริหารงานเป็นไปตามคำสั่งของเจ้าอาวาสเพียงอย่างเดียว โดยที่สงฆ์ คือ พระลูกวัดไม่มีสิทธิ์ในการเสนอแผนงานใด ๆ นอกจากรับคำสั่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อีกทั้งเจ้าอาวาสยังมีอำนาจสิทธิ์ขาดที่จะให้ใครอยู่หรือออกจากวัดได้ซึ่งส่งเสริมฐานอำนาจนิยมภายในวัดมากกว่าความเป็นประชาธิปไตย ดังนั้น การบริหารจัดการวัดในสังคมยุคดิจิทัลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ และเป็นปัญหาที่วัดและคณะสงฆ์กำลังประสบอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในสภาวะการณ์โลกยุคปัจจุบันนี้ ประกอบกับการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันนี้ยังติดอยู่กับรูปแบบเดิม ๆ อยู่กับที่ คือ ทรงอยู่และทรุดลงตามลำดับ ไม่ค่อยได้รับพัฒนามาในรูปแบบ และวางยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดที่เป็นระบบและรูปธรรมที่ดีและเหมาะสมในสถานการณ์ยุคปัจจุบัน ที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งกว่านั้นการบริหารจัดการวัดในบางสถานที่จึงมีปัญหามากในด้านต่าง ๆ มาก ขาดการแก้ไขในการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา จนถึงขั้นวิกฤติขาดพระภิกษุสามเณรที่เป็นบุคลากรที่สำคัญในการบริหารจัดการวัดและพระพุทธศาสนา และกลายเป็นวัดร้างไปในที่สุด ปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องถูกหลักการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดึงมาจากคณะสงฆ์ และอาจกลายเป็นสาเหตุใหญ่ อันนำไปและส่งผลเสียหายถึงความทรุดโทรมเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในภายหน้าอีกด้วย

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะเจ้าอาวาสจึงมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการจัดการบริหารวัดในสังคมยุคดิจิทัลมองผ่านปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญา โดยมุ่งศึกษาและนำหลักปรัชญาหลังนวยุคมาประยุกต์ใช้ในเชิงบูรณาการร่วมกับหลักพุทธปรัชญาว่าด้วยการบริหารจัดการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาการบริหารจัดการวัดในสังคมยุคดิจิทัล เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการบริหารจัดการวัดในยุคพุทธกาลและยุคหลังพุทธกาลจวบจนถึงวัดในยุคปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาหลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาการบริหารจัดการวัด
3. เพื่อนำหลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญามาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการบริหารจัดการวัดในสังคมดิจิทัล
4. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาบริหารจัดการวัดในสังคมยุคดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) เป็นหลัก เอกสารที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ทั้งเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) คือ เอกสารคำสอนของนักปรัชญา เอกสารคำสอนของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา เอกสารงานเขียนของนักวิชาการ

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ จะค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก 45 เล่ม โดยเฉพาะพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อีกทั้ง คัมภีร์อรรถกถาฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้อง
2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ จะศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความข้อเขียน บทวิจารณ์ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่ได้กล่าวถึงเรื่อง แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการแก้ไขปัญหา และแนวคิดทางพุทธปรัชญาว่าด้วยการบริหารจัดการปัญหา รวมทั้งศึกษาผลงานสำคัญ ๆ ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) และนักวิชาการอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาและการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัด
3. ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ จึงถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบของการเขียนอภิปรายแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) ด้วยการบูรณาการ (integration) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้เชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกันภายใต้การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (analysis) วิจารณ์ (appreciation) และวิธาน (application) เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางปรัชญาและศาสนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในยุคพุทธกาลและยุคหลังพุทธกาล จวบจนถึงวัดในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานจัดการวัดในสมัยพุทธกาล หลักที่ใช้คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงคัดเลือกบุคคล สถานที่ หลักธรรมที่เหมาะสมแก่วิถีของคนนั้น ๆ ให้ชี้ชัด นำให้ปฏิบัติ มอบภาระหน้าที่ในการเผยแผ่พระสาวก นั้นหมายถึง การมอบภาระหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยให้ถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนำการปกครอง เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น จึงได้มีการทำปฐมสังคายนาขึ้น ที่เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะ เป็นประธานสังคายนาพระธรรมวินัยเมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานได้ 3 เดือน วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงเกิดความเรียบร้อยสืบต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ การบริหารสังฆมณฑลจึงต้องอนุโลมไปตามแบบแผนประเพณีของประเทศนั้น ๆ ในบางส่วน เพื่อให้พุทธจักรและอาณาจักรเป็นไปด้วยดีทั้งสองฝ่าย สรุปว่า พระภิกษุสงฆ์มีหลักที่พึงปฏิบัติอยู่สามประเภท คือ พระธรรมวินัย จาริต และ กฎหมายแผ่นดิน

ส่วนการบริหารจัดการวัดในสมัยพุทธกาล เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกัน ในอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูปให้เป็นตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกัลลกรองบุคลากรมาบวชในพระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรับรอง ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 หลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาว่าด้วยการบริหารจัดการวัดในสังคมดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า ทรรศนะของปรัชญาหลังนวยุค กล่าวถึงโลกแห่งความเป็นจริงไม่ใช่โลกที่เป็นอยู่ (Being) แต่เป็นโลกที่กำลังแปรเปลี่ยนตลอดเวลา (Becoming) ปรัชญาหลังนวยุคปรากฏเห็นได้ชัดทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม จึงเป็นที่เชื่อมั่นว่า จะมีผลกระทบต่อความคิดและความเป็นอยู่ของสังคม มนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ แนวคิดที่เป็นการตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อของยุคสมัยใหม่นิยม (Modernism) การลดลงของความน่าเชื่อถือหรืออำนาจอันชอบธรรมของอภิธานาน (Grand narratives) ที่เคยถูกใช้เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับสังคม การเมือง และวิทยาศาสตร์ในยุคแห่งความรู้แจ้ง (Enlightenment) การแสดงความสงสัยหรือความไม่เชื่อถือเกี่ยวกับศักยภาพของมนุษย์ในการที่จะเข้าใจหรือสามารถนิยามสิ่งซึ่งเป็นความจริงสูงสุดหรือความจริงรวบยอด การปฏิเสธแนวคิดของความเป็นไปได้ในการเป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการเป็นวัตถุวิสัย การปฏิเสธแนวคิดของความเป็นประวัติศาสตร์กำลังดำเนินไปสู่ความก้าวหน้า และปฏิเสธความเชื่อที่สำคัญว่า สามัญสำนึกของมนุษย์

สามารถกำหนดและอธิบายสิ่งที่เป็นความดีสากล ซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตทางสังคมที่เป็นอุดมคติได้ในที่สุด ในขณะที่สังคมยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern society) เป็นสังคมแบบหลังอุตสาหกรรม ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ที่มีความสามารถในการผลิตซ้ำวัตถุและภาพลักษณ์อย่างไม่จำกัด ผลที่ตามมา ก็คือ สภาพสังคมแบบ “ถ้าความจริง” ซึ่งแตกต่างระหว่างของจริงและของที่ไม่จริงถูกลบล้างออกไป และเป็นสังคมที่จมอยู่ในกระแสของสัญญาณ และการจำลอง อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

พุทธปรัชญาเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายใน เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญา อันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากอารมณ์ และประสบการณ์ในการนำไปพิจารณาไตร่ตรอง โดยมีหลักการสำคัญในการเข้าถึงความจริงในระดับ ต่าง ๆ ของพุทธปรัชญา คือ ปัญญา แม้ว่าพุทธปรัชญาจะมีหลักศรัทธา แต่มิได้หมายความว่าพุทธปรัชญา จะมุ่งสอนให้คนเชื่ออย่างเดียว ตรงกันข้ามพุทธปรัชญา กลับสอนให้คนใช้วิจารณ์ญาณตรวจสอบเรื่อง ต่าง ๆ ที่รับรู้ มาอย่างละเอียดถี่ถ้วนจากหลักคำสอนในกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการ ตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลภายนอก (ปรโมสยะ) ด้วยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์อย่าง ละเอียด เรียกการคิดแบบนี้ว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดจน เข้าถึงความจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง โดยมีกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การนำหลักปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญามาใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาการบริหารจัดการวัดในสังคมดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการบริหารจัดการวัด ประกอบด้วย ปัญหาด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ การแก้ปัญหาตามแนวคิดปรัชญาหลังนวยุค โดยการศึกษาโครงสร้างการบริหารจัดการและการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และตามหลักพุทธปรัชญา โดยการปรับโครงสร้างตามการบัญญัติวินัยหรือสิกขาบท และ พัฒนาคณะสงฆ์ทางเทคโนโลยีบูรณาการด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ปัญหาด้านการปกครองคณะสงฆ์ การแก้ปัญหาตามแนวคิดของปรัชญาหลังนวยุค โดยการพัฒนาทางกายภาพ และจิตใจ และตามหลัก พุทธปรัชญา โดยใช้หลักธรรมมาภิบาล ปัญหาด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ การแก้ปัญหาตามแนวคิด ของปรัชญาหลังนวยุค โดยการศึกษาด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ และ ตามพุทธปรัชญา โดยใช้หลักไตรสิกขา และปัญหาด้านภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ การแก้ปัญหา ตามแนวคิดของปรัชญาหลังนวยุค โดยการพัฒนาภาวะผู้นำ 3 ด้านคือ การพัฒนาศักยภาพของผู้นำ การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ของผู้นำ และการบริหารจัดการแบบสังคมาอารยะ และตามแนวพุทธปรัชญา โดยใช้หลักกรรมกิเลส 4 และสัปปริสธรรม 7

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการพัฒนาการจัดการบริหารวัดในสังคมยุคดิจิทัลมองผ่านปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญา ใช้หลักในการพัฒนาการจัดการ 4 ด้าน อันเป็นรูปแบบการพัฒนาวัดในสังคมดิจิทัล คือ DNBC model โดยมีความหมาย ดังนี้

Discipline = พระวินัย การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ องค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงาม เกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่ทุก ๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

Network = การสร้างเครือข่าย การเพิ่มโอกาสให้บุคลากรรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทได้มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินกิจกรรมในงานเพื่อให้งานมีความสำเร็จ และเป็นไปในทิศเดียวกัน เนื่องจากคณะสงฆ์รุ่นใหม่มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยีเป็นอย่างดี

Benefit = ประโยชน์สุข การจัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการช่วยสงเคราะห์และให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการสงเคราะห์ให้การเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน

Creating wisdom = การสร้างปัญญา การกำหนดนโยบายและแผนงานเน้นการบริหาร การศึกษานักธรรม ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ธรรมศึกษา เปรียญธรรม ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม ตามระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวง และแม่กองบาลีสนามหลวงทุกประการ รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาแต่ละปีมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นตามความเหมาะสม โดยใช้เทคโนโลยีมาสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เรียนรู้ในโลกที่กว้างขึ้น และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัล

ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาการจัดการวัด ได้แก่ การปรับโครงสร้างการบริหารจัดการวัด ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ที่มีความสามารถในการผลิตข้าววัตถุ และภาพลักษณ์การบริหารจัดการวัดอย่างไม่จำกัด การออกแบบพื้นที่ของวัดให้เป็นสัปปายะสถานและการพัฒนาสู่วิถีแห่งอารยสถาปัตยกรรม และการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่ทางจิตใจ และปัญญาตามหลักสัปปายะ

รูปแบบการพัฒนาการจัดการวัดในสังคมดิจิทัล ผ่านปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญา สามารถสรุปรูปแบบการพัฒนาการจัดการวัด ได้แก่ การบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม

ประกอบด้วยหลักพุทธคุณ หลักเทศนาวิธี หลักธรรมาธิปไตย หลักอภิธานิยธรรม หลักพละ หลักธรรมาภิบาล หลักไตรสิกขา และหลักภาวนา การบริหารจัดการวัดในยุคสังคมดิจิทัลตามหลักพุทธปรัชญา ประกอบด้วย การสร้างค่านิยมใหม่ การจัดโครงสร้างใหม่ การจัดระบบงานใหม่ การจัดกิจกรรมใหม่ การบริหารบุคลากรใหม่ เสริมทักษะให้แก่บุคลากรใหม่ และการเสริมสร้างกลยุทธ์ใหม่ การบริหารจัดการวัดโดยการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธ ในยุคสังคมดิจิทัล การพัฒนาการบริหารจัดการวัดไปในแนวที่ถูกต้อง การบริหารจัดการวัดตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา และการบริหารจัดการตามหลักพุทธคุณ ประกอบด้วย การบริหารจัดการวัดโดยยึดหลักเป้าหมายสูงสุด ยึดหลักพึ่งตนเอง ยึดหลักการพัฒนาคุณภาพขององค์กรโดยรวม ยึดหลักความถูกต้องดีงาม ยึดหลักการใช้ปัญญา รู้แจ้ง ยึดหลักการฝึกฝนตนเองและผู้อื่น ยึดหลักการอบรมสั่งสอน ยึดหลักการรู้แจ้ง ตื่นตัว และมีความสุข และยึดหลักการใช้ปัญญาในการแยกแยะ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 1 แนวคิดการบริหารจัดการวัดในยุคพุทธกาลและยุคหลังพุทธกาล จวบจนถึงวัดในปัจจุบัน เป็นที่ชัดเจนว่า การบริหารจัดการ เป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยหลัก คือ เงิน บุคคล วัสดุสิ่งของ วิธีการปฏิบัติงานและคุณธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความเจริญมั่นคงกับองค์กรในทุก ๆ ด้าน และการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กร มีลักษณะการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพราะการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและการเจริญเติบโตของการบริหาร การบริหารจัดการนั้น จะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหาร อันประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกัน และประสิทธิภาพรวมถึงประสิทธิผลในการทำงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับพระปัลลัตเมธี ปิยธมฺโม (หินิใหม่) (2563) ได้วิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาเพื่อการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในสังคมยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่ ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสื่อสาร ปัญหาสังคมไทยในยุคดิจิทัล และปัญหาการเผยแผ่หลักพุทธธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในยุคปัจจุบัน 2) ปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยการเผยแผ่ ประกอบด้วย (1) ปรัชญาหลังนวยุค ได้แก่ มิเชล ฟูโกต์ (2) ปรัชญาภาษา ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาสัญลักษณ์ และภาษาเหตุผล และ (3) หลัก

พุทธปรัชญา ได้แก่ พุทธอภิปรัชญา ได้แก่ ชั้นที่ 5 ไตรลักษณ์ และปฏิจสุมุปาบท พุทธญาณวิทยา ได้แก่ ปัญญา 3 และกาลามสูตร พุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ มรรคมืองค์ 8 และไตรสิกขา 3) การนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ได้แก่ ข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาเทศนา ขาดประสบการณ์ ขาดความรู้วิทยาการใช้สื่อ ขาดความเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง ขาดความรู้ด้านภาษายุคใหม่ และขาดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และ 4) องค์ความรู้ใหม่ คือ นักเทศน์ Active Buddhist Missionary ผลักดันและขับเคลื่อนแบบเชิงรุกนำกระบวนการและกลไกการจัดการสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้ด้วยหลักปริยัติธรรม หลักปฏิบัติธรรม หลักปฏิบัติธรรม ผ่านสื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์ที่ 2 ปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาว่าด้วยการบริหารจัดการวัด เป็นที่ชัดเจนทั้งโดยหลักการและประสบการณ์ของพุทธปรัชญาที่มองหลักปรัชญาสามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมกับสังคม ในการเสริมสร้างความประพฤติ เสียสละเพื่อส่วนร่วม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองต้องมีหลักจริยธรรมในตัวเอง กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง หูกว้าง ตากว้าง หมั่นสอดส่องดูแลความทุกข์ของผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอเท่ากัน ยึดหลักศีลธรรมเป็นการประพฤติและปฏิบัติของศีลธรรม กฎหมาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จรรยาบรรณ และมารยาทสังคม เพื่อสร้างสันติภาพของสังคม ส่วนจริยธรรมระดับสังฆธรรมเป็นการปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้การประพฤติธรรมนั้นถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแห่งชีวิต เพื่อให้ อยู่เหนือความชั่ว ความดีมีจิตบริสุทธิ์ พ้นจากความทุกข์เป็นการสร้างสันติสุขให้กับบุคคล และเพื่อ สันติภาพของสังคม จึงทำให้เกิดคุณค่าจริยธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นศีลธรรม จริยธรรมระดับต้น ระดับกลาง ระดับสูงสุด เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้นักบุญอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในสังคม และช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น ๆ ได้อย่างมีระบบเป็นระเบียบ สอดคล้องกับ พระครูสังฆรักษ์ปัญญา จารุวิโส (2559) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดมองผ่านปรัชญาหลังนวยุค : กรณีศึกษาวัดหน้าพระธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัย พุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบที่เป็นองค์กรเหมือนกับวัดในปัจจุบัน พระภิกษุทุกรูปอยู่ร่วมกันในอาราม นั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกัน ช่วยเหลือกัน ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เรียกว่าเป็นการ ปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงมอบให้ศีลธรรมวินัยเป็นศาสนาแทนพระองค์ ให้ถือปฏิบัติ ประหนึ่งเป็นองค์แทนศาสนา ส่วนในด้านการปกครอง ในระยะต้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วย พระองค์เองทุกอย่าง พอระยะต่อมาให้พระสาวกช่วยปกครองบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระและฝึกเหล่า สาวกเพื่อที่จะรับช่วงกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า การกระจายงาน และการมอบหมายอำนาจ หน้าที่ในการบริหารจัดการ ครั้งต่อมาใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ทรงดูแลทั่วไปและปฏิบัติด้านการสอนอย่างเดียว การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล นั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การบริหารจัดการตามลักษณะองค์กรบริหารทั่วไป เหมือนใน

ปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูปให้เป็นตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกัลณกรอนุชากรมาบวชในพระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรับรอง ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่า การพิถีพิถันในการกัลณกรอนุชากรผู้มีปัญหา เช่น การศึกษาวิจัยของ กรมการศาสนา อธิบายว่า สภาพปัญหาของวัด และพระสงฆ์ คือ ผู้เข้ามาบวช ในปัจจุบันมิได้มีการเลือกสรร ขาดความพิถีพิถัน บางรูปมุ่งบวชตามประเพณี มิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง จึงทำผิดวินัยหลาย ๆ อย่าง การวางตัวของพระไม่เหมาะสม ขาดความสำรวม บางวัดมุ่งพัฒนาวัตถุอาคารสถานที่ มากกว่าพัฒนาวัด มากกว่าการศึกษา หรือมากกว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน กล่าวได้ว่า การบริหารงานคณะสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัทสี่ ด้วยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เหมาะสมกับบุคคล และพระพุทธองค์เองทรงคัดสรรหลักธรรมอย่างหยาบและอย่างละเอียดให้แก่ผู้ที่เหมาะสม ซึ่งการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการประกาศพระศาสนาให้แก่ขจรกระจายไปสู่อารยประเทศน้อยใหญ่

วัตถุประสงค์ข้อ 3 รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการในการแก้ปัญหาวัดในสังคมดิจิทัลมองผ่านปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญา ทำให้เห็นชัดว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัด โดยยึดหลักพระธรรมวินัย หลักกัลยาณมิตร หลักทฤษฎีและบริหารจัดการสมัยใหม่ และหลักบูรณาการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวะสถานการณ์ โดยกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ แนวนโยบายการบริหารจัดการวัด โครงสร้างการบริหารงานของวัดตามอำนาจหน้าที่ หรือภาระงานการกระจายอำนาจ การแบ่งงานและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน บริหารงานในรูปคณะกรรมการ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ในวงกว้าง การติดตามประเมินผลการบริหารจัดการ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เน้นการบูรณาการเชื่อมโยงการศึกษากับการศาสนาและศาสตร์อื่น ๆ ยึดเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไทยและพุทธปฏิบัติ ปรับบทบาทของวัดและสงฆ์ให้ทันโลก และเจ้าอาวาสผู้บริหารจัดการวัดควรศึกษาใช้คนหรือบุคลากรถูกและเหมาะสมกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดเพิ่มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์กฤษฏีตถกณ สุเมโธ (2553) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางรูปไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนด

วัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้ งานขาดประสิทธิภาพ แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายใน วัดเนื่อง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้ เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด มีการนำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน นอกจากนี้ ส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการวัดทั้งในด้านการบริหารงาน การบริหารงานบุคคล การบริหารศาสนสมบัติ และความรู้ทางกฎหมายต่าง ๆ ดังนั้น หากผู้นำคณะสงฆ์ได้รับการฝึกอบรมใน หลักสูตรดังกล่าวแล้ว จะทำให้มีการพัฒนาผู้นำและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ โดยมองไปที่การมีภาวะ ผู้นำของคณะสงฆ์ คือ การพัฒนาศักยภาพของผู้นำ โดยการพัฒนาภาวะผู้นำได้นั้นผู้นำจะต้องพัฒนา ตนเองให้มีศักยภาพที่มีความสามารถสูงสุดที่จะเอาชนะปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

การพัฒนาการบริหารจัดการในการแก้ปัญหาวัดในสังคมยุคดิจิทัลจะเกิดขึ้นเพียงลำพังหน่วย ย่อยใดหน่วยหนึ่งย่อมเป็นไปไม่ได้ ต่างต้องได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนทุก ๆ ฝ่าย ทั้งบุคคล ภาค ประชาสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงานอิสระอื่น ๆ ต้องร่วมแรงร่วมใจในการช่วยกันแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา เพื่อให้สืบทอดต่อไปรุ่นต่อ ๆ ไป โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ทุกกระทรวง กรม ซึ่งถือว่าเป็นกำลังสำคัญควรให้ความรู้ ความเข้าใจและร่วมลงมือทำพร้อมกับ ประชาชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประโยชน์สุขร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการบริหารจัดการวัด เพื่อเพิ่มทักษะการบริหารจัดการวัดในยุคสังคมดิจิทัล และรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพหุ วัฒนธรรม ให้แก่พระสงฆ์

2) ควรวิจัยยุทธศาสตร์และรูปแบบการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพในยุคปัจจุบัน

3) ควรมีการวิจัยโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์จากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นข้อมูลกำหนดแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ต่อไป

4) ควรมีการวิจัยภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพในสังคมยุคดิจิทัล

5) ควรวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านบุคคลและกลุ่มบุคคลกับทักษะการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตของคณะสงฆ์ไทย

รายการอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือวิทยาการอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2538). *จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ศักดิ์ตถคุณ สุขเมธ. (2553). *การศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์ปัญญา จารุวิโส. (2559). *การบริหารจัดการวัดมองผ่านปรัชญาหลังนวยุค : กรณีศึกษาวัดหน้าพระธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยปรัชญาและการศึกษา: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). *พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีในการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระปลัดเมธี ปิยธมฺโม (หินใหม่). (2563). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญาเพื่อการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในสังคมยุคดิจิทัล*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา. วิทยาลัยปรัชญาและการศึกษา: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *คนไทยกับเทคโนโลยี*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มูลนิธิปัญญาประทีป.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). (2548). *การบริหารวัด*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 10,13,25*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.